

**Körfez Arap Ülkeleri ile Çin Arasındaki Siyasi ve Ekonomik İlişkilerin
Neoklasik Realizm Perspektifinden Analizi**

Analysis of Gulf Arab States-China Political and Economic Relations from
the Perspective of Neoclassical Realism

Ahmet ÜÇAĞAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi

Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası Siyaset ABD,

Assistant Professor, Sakarya University, Faculty of Political Sciences,

Department of International Relations

aucagac@sakarya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1731-2946

DOI: 10.56720/mevzu.1819349

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Kasım / November 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Ocak / January 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Şubat / February 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Şubat / February

Atıf / Citation: Üçağaç, Ahmet. “Körfez Arap Ülkeleri ile Çin Arasındaki Siyasi ve Ekonomik İlişkilerin Neoklasik Realizm Perspektifinden Analizi”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (Şubat 2026): 319-346. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1819349>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Bu çalışma, son yıllarda Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri ile Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) arasında yaşanan yakınlaşmayı mümkün kılan faktörleri incelemektedir. Küresel düzeyde genelde Batı'nın, özelde ise Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) geleneksel müttefiki olan KİK ülkelerinin son yıllarda ABD ile ilişkilerini krize sürükleyebilecek ölçüde Çin ile yakınlaşma yoluna girmeleri uluslararası politika araştırmacılarının mevcut küresel düzen içerisinde açıklamakta zorlandığı bir gelişme oldu. Dolayısıyla küresel, yerel ve bölgesel siyasette önemli kırılmalara işaret eden bu durum çözülmesi gereken önemli bir sorunsal gün yüzüne çıkardı. Bu bağlamda ABD'ye rağmen taraflar arasında derinleşen ilişkilerin çok düzeyli bir yaklaşımla çözümlenebileceği iddiasında olan bu çalışma "KİK, genel olarak dünyada, özel olarak Ortadoğu'da önemli bir oyuncu olarak yükselen Çin ile ilişkilerini neden ve nasıl geliştirebildi?" sorusuna yanıt aramaktadır. Bu çerçevede çok düzeyli bir analiz çerçevesi sunan neoklasik realizm, çalışmaya teorik olarak rehberlik ederken, tarafların birbirlerine yakınlaşma tercihlerinin siyasi, ekonomik ve savunma boyutlarını anlamak için süreç izleme yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Sistemik Faktörler, Yerel Faktörler

Abstract

This study examines the factors that have enabled the rapprochement between the Gulf Cooperation Council countries (GCC) and the People's Republic of China (China) in recent years. The GCC, a traditional ally of the West in general and the United States (US) in particular at the global level, has in recent years been on a path of rapprochement with China that could lead to a crisis in its relations with the US, a development that international policy researchers find difficult to explain within the current global order. Therefore, this situation, which marks important ruptures in global, local and regional politics, has brought to the surface an important problematic that needs to be resolved. In this context, this study, which claims that the deepening relations between the parties despite the US can be analyzed with a multilevel approach, seeks to answer the question "Why and how has the GCC been able to develop its relations with China, which has emerged as an important player in the world in general

and in the Middle East in particular?”. In this framework, neoclassical realism, which offers a multi-level framework of analysis, will theoretically guide the study, while the process tracing method will be used to understand the political, economic and defense dimensions of the parties’ rapprochement preferences.

Keywords: Gulf Cooperation Council, United States, China, Systemic Factors, Domestic Factors

Giriş

Stratejik konumlanma bakımından uzun yıllar boyunca ABD ve Batı ile yakın ilişkiler sürdüren KİK ülkelerinin, 1971 sonrasında Çin’le gelişmeye başlayan etkileşimleri büyük ölçüde enerji, ticaret ve yatırım ekseninde şekillendi. Bu süreçte taraflar arasındaki ilişkilerde kaynak güvenliği öncelikleri belirleyici oldu ve ilişkilerin kurumsal ve sektörel derinliği özellikle enerji ihracatı, altyapı finansmanı ve karşılıklı yatırım akışları üzerinden artış gösterdi. Ancak son yıllarda KİK-Çin ilişkileri enerji ve ticari alanlarla sınırlı olmaktan çıkıp daha stratejik alanları da kapsamaya başladı. Öyle ki taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerin yanında siyasi ve askeri alanlarda da artan iş birlikleri fark edilir bir düzeye ulaştı. Washington’u uzun yıllar güvenilir bir ortak olarak gören Körfez ülkeleri, ABD’nin Ortadoğu’daki angajmanlarını azaltma yönünde attığı adımlarla derin güvenlik kaygıları duymaya başladı. Dolayısıyla ABD’ye olan güveni sarsılan Körfez ülkeleri, ABD’den doğacak boşluğun kısa vadede dolmasını bekleme de diğer küresel aktörlerle olan ilişkilerini stratejik boyutlara taşımaya başladı.

Barack Obama yönetiminin Arap Baharı çalkantıları sırasında değişim yanlısı siyasi grupların yanında yer alması, İran, ABD ve Avrupa Birliği (AB) arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı’nın (the Joint Comprehensive Plan of Action-JCPOA) imzalanması ve böylece İran’ın bölgedeki etkisinin güçlendirilmesi KİK ülkelerinin ABD’ye olan güvenini daha da sarstı. Bunun yanında ABD’nin Afganistan’dan sorunlu bir şekilde çekilmesi ve Yemen’de Husilere karşı yürütülen Suudi-Emirlikler harekâtında iş birliği yapma konusundaki isteksizliği Washington’a karşı duyulan güvensizliği derinleştirdi. Bu durum KİK ülkelerinin (özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)) Batı’ya, özellikle de ABD’ye yönelik tehdit ve güvenilirlik algılarında belirgin

bir aşınmaya yol açtı. Böylece bu ülkelerdeki karar alıcılar rejim güvenliğini önceleyen değerlendirmeleri üzerinden dış politikadaki stratejik yönelimlerini yeniden şekillendirmeye başladı. Bu bağlamda, rejimin devamlılığını ve iç istikrarı teminat altına alma amacı, iş birliği, stratejik esneklik ve ortak çeşitlendirmesi ilkelerinin daha belirgin biçimde benimsenmesini teşvik ederek alternatif uluslararası ortaklarla ilişkilerin derinleştirilmesi rasyonel bir uyum stratejisi olarak öne çıktı.

ABD'nin Ortadoğu'daki angajman düzeyinde gözlenen azalma, yalnızca KİK ülkelerinin güvenliğini etkilemekle sınırlı kalmadı. Bu durum aynı zamanda Asyalı güçler açısından da stratejik sonuçlar doğurdu. Özellikle ekonomik büyümesi Körfez'in enerji arzına giderek daha bağımlı hale gelen Çin açısından bu gelişme, enerji arz güvenliği ve ekonomik istikrar bağlamında yeni kırılmalıklar üretti. Böylece KİK ülkelerinin ortaya çıkmakta olan yeni küresel düzende müttefiklerini çeşitlendirme arayışı ile Çin'in ekonomik güvenliğini güvence altına alma ihtiyacı tarafları birbirine yakınlaştırmaya başladı. Bu durum, taraflar arasında yeni bir uyumun tesis edilmesi için bir fırsat oluşturdu. Pekin'le yakınlaşma, güvenlik, istikrar, enerji ve ekonomik iş birliği gibi çok çeşitli konuları kapsadığı için KİK ülkelerinin yerel, bölgesel ve küresel çıkarları ile uyum içerisinde gelişti. Öte yandan Çin'in KİK ülkeleriyle yakınlaşması, Körfez gibi kritik bir bölgede etkisini güçlendireceğinden bu iş birliği Çin'in yerel, bölgesel ve küresel çıkarlarıyla uyumluluk arz eden bir durum oldu.

Taraflar arasındaki ilişkilerin görece yakın geçmişte kurulup gelişmeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda bu kadar kısa sürede stratejik boyut kazanmaya başlamasının beklenen bir durum olmadığını söylemek mümkündür. Hele ki KİK ülkelerinin ABD ile derin stratejik bağlarının olması, Çin gibi aktörlerin bölgede etki alanı bulmasını imkânsız olmasa da oldukça zor bir hale getiriyordu. Ancak son yirmi yılda yerel ve küresel düzeyde yaşanan dönüşümler KİK ülkelerinin ABD'ye rağmen Çin'le yakınlaşmasını mümkün kıldı. Bu bağlamda taraflar arasındaki ilişkilerin stratejik seviyeye çıkmaya başlamasının arkasındaki çok boyutlu faktörlerin ortaya koyulması, bu iş birliğinin neden ve nasıl geliştiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu faktörlerin ilki ABD önderliğindeki tek kutuplu yapının erozyona uğra-

ması ve yerini çok kutuplu/merkezli veya Amitav Acharya'ya göre çoklu (Acharya, 2014, 12-20) bir yapıya bırakmaya başlamasıyken, ikincisi ise değişen yerel faktörlerin etkisidir.

Körfez Arap ülkeleri-Çin ilişkilerine dair mevcut literatür, büyük ölçüde KİK ülkelerinin Asya ülkelerinin geneliyle olan ilişkileri bağlamında ele alınırken bu ilişkilerin de genel olarak ekonomik ve enerji alanlarına odaklandığı görülmektedir (Akkas - Altıparmak, 2021; Davidson, 2010; Niblock, 2013; Ehteshami - Miyagi, 2015). Taraflar arasındaki ilişkilerin güvenlik boyutu ise büyük ölçüde ABD'nin Körfez'deki askerî üstünlüğü nedeniyle yeterince analiz edilmemiştir. Ancak son yıllarda Çin'le KİK ülkeleri arasında artan angajman, ilişkilerin stratejik boyutunu da gündeme getirmeye başladı. Bu nedenle, son yıllarda ilişkilerin stratejik boyutlar kazanması bir kısım araştırmacıyı bu ilişkilerin jeopolitik ve askerî güvenlik boyutlarını (Fulton, 2022, 1-19; Cheng, 2016, 35-64; Alshareef, 2022; Hashem, 2021) analiz etmeye yöneltse de hâlâ literatürde konuyu çok boyutlu ele alan analizlerde ciddi bir eksiklik bulunmaktadır. Dolayısıyla KİK-Çin ilişkilerini analiz eden çok sayıda akademik çalışma olmasına rağmen, çok az sayıda çalışma kapsamlı bir teorik çerçeve ortaya koymaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi için literatüre mütevazı bir katkı sunmayı hedefleyen bu çalışma kapsamlı bir teorik yaklaşımla konuyu ele alarak "KİK genel olarak dünyada, özel olarak Ortadoğu'da önemli bir oyuncu olarak yükselen Çin ile ilişkilerini neden ve nasıl geliştirebildi?" soruna cevap aramaktadır.

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan vaka (olay) çalışmasıdır. Çalışmada KİK ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkilerde meydana gelen gelişmeleri anlamak için süreç izleme yöntemi kullanılmaktadır. Bir vakada zaman içindeki değişikliklerin anlaşılmasına katkıda bulunan tanısallık kanıt parçalarının incelenmesini sağlayan süreç izleme yönteminin merkezinde nedensel bir mekanizmanın kurulması yer alır. Nedensel mekanizma, eklektik teorilerin faktörleri belirli bir yapıda nasıl birleştirdiğini keşfetmek için bir çerçeve sağlar. Checkel'in tanımına göre nedensel mekanizmalar, bazı olgular için açıklama olabilecek bir dizi hipotezdir (Checkel, 2008, 115). Farklı teorilerden yaklaşımlar arasında bir bağlantı bulmak için bir referans sağlar. Ayrıca, süreç izleme, belirli bir olgu için belirli bir nedensel sürecin yanı sıra altta yatan nedensel mekanizmanın belirlenmesine de yardımcı olur. Bu bağlamda son yirmi yılda KİK ülkeleri-Çin ilişkilerinde yaşanan değişimi incelemeyi amaçlayan bu çalışmada

süreç izleme yönteminin seçilmesinin nedeni, bu yöntemin nedensel mekanizmaları ortaya çıkararak bu süreçlerin nasıl işlediğini açıklığa kavuşturma gücüne sahip olmasıdır. Dolayısıyla süreç izleme yöntemi, son yirmi yıllık periyotta KİK-Çin ilişkilerindeki değişimleri yerel ve küresel düzeyde meydana gelen dönüşümlerle nedensel bir mekanizma kurarak taraflar arasındaki ilişkilerde yaşanan dönüşümü açıklığa kavuşturma gücüne sahip olması bu yöntemin bu vaka için güçlü bir rehber olduğunu kanıtlamaktadır.

Çalışmanın konusu ve kapsamının ana hatlarıyla ortaya konduğu giriş bölümünü takiben, ikinci bölümde teorik çerçeveyi oluşturan neoklasik realizm kuramsal düzlemde ele alınacak ve bu yaklaşım KİK-Çin ilişkileri vakasına uygulanacaktır. Üçüncü bölümde, KİK ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkiler bağlamında küresel düzeydeki yapısal faktörlerin etkisi tartışılacaktır. Müteakip bölümde ise söz konusu ilişkilerin seyrini şekillendiren yerel (ticari, askerî ve siyasi) ve bölgesel dinamikler analiz edilecektir. Sonuç bölümünde, çalışmanın temel bulguları ortaya konularak ilgili literatüre sağlanan katkılar değerlendirilecek ve araştırma genel bir çerçevede sonlandırılacaktır.

1. Teorik Çerçeve: Neoklasik Realizm ve KİK-Çin İlişkileri

Neoklasik realizm, belirli ülkelerin diplomatik davranışlarına odaklanan, sistem seviyesi ile birim seviyesini birleştiren, dış politika teorisinin inşa yoluna odaklanan bir analiz yöntemidir. Teorik çerçevesinin ana bileşenleri, sistem baskısının bağımsız değişkenleri ve yerel düzeydeki müdahale değişkenleridir. Neoklasik realizm perspektifinden bakıldığında, uluslararası sistem belirsiz bir durumdadır. Sistem unsurları, bir ülkenin diplomatik davranışını şekillendiren ancak belirlemeyen bağımsız değişkenlerdir. Sistem unsurlarının ülkenin dış politikası üzerinde bir etkiye sahip olabilmesi için iç müdahale değişkenleri aracılığıyla dönüştürülmesi gerekir. KİK ülkeleri için, bağımsız değişkenler olarak sistem unsurları, bu ülkelerin stratejik tercihlerinin genel yönünü şekillendiren Çin ve ABD arasındaki rekabet ortamında Ortadoğu ve Körfez Bölgesi'ndeki güç transferinin neden olduğu sistemik baskıyı ifade etmektedir. Müdahale değişkenleri ise esas olarak iç güvenlik ve kalkınmanın kapsamlı ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar sistemik baskıya yanıt vermekte, onu dönüştürmekte ve KİK ülkelerinin dış politika stratejilerinin belirli ayrıntılarını belirlemektedir.

Çok düzeyli bir analiz çerçevesi sunan neoklasik realizm, son yıllarda devletlerin dış politikalarını anlamak ve açıklamak için uygulanan en yaygın yaklaşımlardan biri haline geldi. Neoklasik realizmi literatürde ilk defa kullanan Gideon Rose, neoklasik realistlerin ortak yanları olsa da neorealizm/yapısal realizmin genel önermelerinden farklı bir bakış açısı ile hareket ettiklerini belirtir (Rose, 1998, 146). Klasik realistlerin argümanları üzerine yeni bir yaklaşım geliştirmeye başlayan neoklasik realistler, uluslararası yapıdaki güç dağılımını analizinin temeli olarak almak (Rathbun, 2008, 197; Rynning, 2001, 90; Taliaferro vd., 2009, 20) gibi birçok varsayımını kabul etse de yoğun bir yapısal realizm eleştirisi ile yola çıktı (Quinn, 2013, 171). Neoklasik realistler, uluslararası yapının birimler üzerindeki baskın rolünü kabul etmekle birlikte, iç politikanın da ara değişken olarak dikkate alınması gerektiğini savunurlar (Kitchen, 2010, 130-135; Rose, 1998, 146-154).

Gideon Rose devletlerin dış politikalarını belirlerken yapısal realizmde olduğu gibi yalnızca uluslararası sistemin yönlendirmeleri sonucunda benzer politikalar üretmek zorunda olmadığını, ilgili devletlerin yerel dinamiklerinin de bu süreçte belirleyici olduğunu öne sürer. Bunu öne sürerken, uluslararası yapı ve yerel dinamikler arasında bir denge yaklaşımı gözetmekte, faktörlerin etkinliğini de bu dengeye göre konumlandırmaktadır. Buna göre, uluslararası yapı unsuruna öncelik rolü verilirken, belirleyiciliği kabul edilen bu unsurların dış politika için anlamlı veriler olabilmesi adına birim düzeyindeki ara değişkenler tarafından süzülerek onlara ne ifade ettiğinin değerlendirilmesi de gereklidir. Böylelikle neoklasik realizmde Waltz'un üç imajının (birey, devlet, sistem) birleştirilmesi mümkün olur (Rose, 1998, 152). Başka bir deyişle neoklasik realizm devletlerin dış politika çıktıları, birim düzeyi ile yapısal faktörler arasındaki etkileşimin bir sonucu olduğunu iddia eder.

Bununla birlikte, neorealist teorinin güç dengesi varsayımının önceliğini sorgulayan neoklasik realizm, güç dengesi davranışını bir kural olarak almaz. Bunun yerine dengeleme kadar düşük dengelemeye, yaygın bir dış politika davranışı olarak vurgu yapar (Schweller, 2004, 164; Taliaferro, 2001, 135). Neoklasik realistler, devletlerin güç dağılımı algılarına ve tehditlerin doğasına dayalı olarak dış politika izlediklerini özellikle vurgularlar. Bu bağlamda, yerel değişkenler, neoklasik realizmdeki dış politika çıktılarının varyantlarına ışık

tutan önemli açıklayıcılar olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla neoklasik realizm, neorealistler tarafından bir kara kutu olarak yorumlanan devlet düzeyini de dâhil ederek neorealizmi revize etmeyi amaçlamaktadır (Finel, 2001, 193). Neoklasik realistlerin vurguladığı bir diğer konu da devlet liderleri veya dış politika yürütücülerinin karmaşık tehdit algılarını analize dâhil etmektir (Lobell, 2009, 46-54).

Devlet düzeyindeki faktörlerin, stratejik değerlendirmenin ve politika yapımcıların algısının rolüne vurgu yapan neoklasik realizme göre dış politika davranışı iç ve uluslararası alanlar arasında sürekli bir gerilim tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda KİK ülkeleri-Çin arasında gelişen ilişkileri anlamak için, tarafların birbirine yakınlaşmasına yol açan gerekçeleri analiz etmek gerekmektedir. Neoklasik analitik çerçeve, tarafların birbirine yaklaşma tercihini anlamak için çok önemli olduğu düşünülen iki değişkenin incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu değişkenlerin ilki yapısal değişime işaret eden baskın gücün (ABD) düşüşe geçmesiyle, ikincisi ise yükselen güçle (Çin) küçük ve orta ölçekli güçlerin (KİK) yakınlaşmasını teşvik eden iç dinamiklerin dönüşümüdür. Uluslararası ortam ve göreceli güç, aktörlerin manevra alanını belirlerken iç dinamikler ise aktörlerin bu alanı nasıl kullanmayı planladığını belirler. Bu bağlamda çalışma, küresel güç parametrelerine göre üçüncü kademe güç olarak tanımladığı KİK ülkeleri ile ikinci kademe güç olarak tanımladığı Çin'in (Tessman, 2012, 203-209) aralarındaki ilişkileri artırma hamlesinde sistemik teşviklerin yanı sıra iç dinamiklerin de etkili olduğunu savunmaktadır.

2. KİK Ülkeleri-Çin İlişkilerinde Küresel Faktörlerin Etkisi: ABD, KİK Ülkeleri ve Çin

Uluslararası yapı, Soğuk Savaş dönemi (1945-1991) boyunca ABD ve Sovyet Rusya arasındaki iki kutupluluktan, 1991'de Sovyet Rusya'nın çöküşünden sonra ABD'nin dünyanın tek süper gücü haline geldiği tek kutupluluk dönemine ve 2008'deki Küresel Finansal Kriz sonrası karmaşık çok kutupluluğa doğru bir dönüşüm geçirdi (Borrell, 2021). Dünya düzeninin karmaşık çok kutupluluğa geçtiği son dönemde ABD, Ortadoğu'ya ve geniş bölgenin bir alt bölgesi olan Körfez'e doğrudan müdahil olma politikasından giderek uzaklaşmaya başladı. Yeni dönemde ABD bölgesel siyasetin şekillendirilmesinde doğrudan bir rol oynamak yerine, Ortadoğu ve Körfez'e yaklaşımında daha düşük

angajman politikalarını uygulamaya koydu (Leonard, 2023; Inbar, 2016, 10). ABD'nin bölgeye yönelik politikasındaki bu değişim, Çin gibi güçlü küresel aktörlerin bölgedeki varlıklarını arttırmaları ve kendilerini alternatif ortaklar ve hamiler olarak konumlandırmaları için fırsatlar yarattı (Tirziu, 2024).

Öte yandan bu dönüşüm sürecinde, uluslararası yapının ABD liderliğindeki tek kutupluluktan daha merkezlessiz ve karmaşık çok kutuplu bir yapıya doğru evrilmeye başlamasının, küresel siyasette zayıflamış olsa da hegemon konumunu sürdüren ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki müttefikleri ile yükselen güç Çin arasındaki ilişkilere önemli yansımaları oldu. ABD hegemonyasında zayıflama algısı bölgesel aktörlere dış politikada alternatif güç odaklarına yönelmelerini mümkün kılan daha geniş manevra alanı yarattı. Bununla birlikte, zayıflamış ve bölgeyle angajmanını azaltmış bir hegemonun düzeninde bölgesel düzeyde de rekabet arttı. Bölgesel aktörler arasındaki rekabet ortamında bölgede çıkarları olan küresel aktörlerin görece daha zayıf aktörlerle yakınlaşmasına uygun bir zemin oluştu. Bu bağlamda bölgenin stratejik ve ekonomik anlamda en önemli aktörleri arasında olmasına rağmen askerî ve siyasi güvenlik kaygıları yüksek olmanın yanında bölgesel rakipleri karşısında da görece daha zayıf konumda olan KİK ülkeleriyle bölgede çıkarları her geçen gün artan Çin'in yakınlaşmasını bu ortam kolaylaştırdı.

Soğuk Savaş sonrası dönem boyunca ABD'nin KİK ülkelerine sunduğu güvenlik taahhütleri (Khan, 2001, 197-213; Johnson, 1989, 155-157) Körfez'de KİK ülkeleri lehine olan bir bölgesel statükonun oluşmasını sağladı. ABD'nin bölgedeki güçlü varlığı, Rusya ve Çin gibi bölge dışı güçlerin Körfez güvenliğine müdahalede bulunmasını olanaksız kıldı. Sistemik düzeyde, ABD'nin Körfez'deki varlığının niteliği bölge dışı aktörler için en belirleyici bir husustur. Nitekim ABD'nin Arap Yarımadası'ndaki güçlü askerî varlığıyla kurduğu üstünlük, küresel düzeyli diğer aktörlerin bölgeye yönelik yaklaşımlarını şekillendiren en önemli faktördür. 1980 Carter Doktrini ile retorik olarak başlayan ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından KİK ülkeleri ile kurduğu güvenlik ilişkileri, ABD'nin bölgedeki hegemon konumunun hiçbir aktör tarafından bir meydan okumaya maruz kalmamasını sağladı. Bu anlamda ABD'nin 1991'de Kuveyt ve Bahreyn'le, 1992'de Katar'la ve 1994'te BAE ile yaptığı savunma iş birliği anlaşmaları, Washington'un lehine olan bölgesel düzeni sür-

düren güvenlik mimarisini inşa etmesini mümkün kıldı. Ayrıca Suudi Arabistan'la 1945'ten beri devam eden stratejik ilişkileri ve Umman'la 1980 yılında bir tesis erişim anlaşması imzalamış olması ABD'nin son otuz yılda KİK ülkeleriyle ulaşılması zor sıkı bir ilişki kurmasını sağladı (Fulton, 2022, 4-5; Zenko, 2018, 3-6).

Ancak Barrack Obama'nın iktidara gelmesiyle ABD'nin bölgedeki politikaları değişmeye başladı. Bu dönemde kaynaklarını Asya Pasifik'te yükselen Çin'den gelen meydan okumayla baş edebilmek için Doğu Asya'ya kaydırmak zorunda kalan ABD, bölgedeki maliyetli angajmanını azaltarak motivasyonunu ve enerjisini Asya'da bölgesel bir hegemonun ortaya çıkmasını engellemeye yöneltti. Nitekim 2003 Irak savaşının yüksek faturası, 2011 Libya müdahalesinin maliyeti, bölgesel aktörler arasında uzun süren çatışma ve iç savaşların maliyetleri karmaşık çok kutupluluğa geçişin yaşandığı bir dönemde yükselen güçler karşısında ABD'yi dezavantajlı bir konuma sürüklüyordu. Bu nedenle Kenneth M. Pollack'a göre, 2004 yılına kadar bölgenin petrol akışının nihai koruyucusu, birçok anlaşmazlıkta arabulucu, en büyük tehditlere karşı caydırıcı bir aktör olarak bölgenin mutlak hegemonu olan ABD (Pollack, 2015), bu rolü terketmek zorunda kaldı. ABD'nin bölge politikasında yaşanan bu değişim Çin'in Körfez'le angajmanını arttırmasına olanak sağladı (Gause, 2019, 8-9; Karlin - Wittes, 2018).

Bu dönemde Körfez'deki ortakları ve müttefiklerine yönelik diplomatik ve askerî taahhütleri devam etse de küresel çıkarları ABD'yi bölgeden uzaklaşmaya zorladı (Yom, 2020, 75). Bölgedeki temel çıkarları olan enerji kaynaklarının küresel pazarlara güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlama ve bölge içinde ve genelinde seyrüsefer özgürlüğünü koruma politikasından uzaklaşmasına neden olan iki önemli gelişme oldu. Bunlardan ilki bu çıkarların korunması için ABD'nin artık bölgede mutlak hegemon olarak kalmasını gerektiren bir durumun ortadan kalkmasıyken, ikincisi ise bölgede hegemonik varlık göstermek için harcadığı enerji artık küresel güç mücadelesinde ABD'ye avantajdan çok dezavantaj getirmeye başladı. Nitekim ABD'nin, dünyanın en büyük enerji üreticisi olarak ortaya çıkması küresel enerji piyasalarının yeniden düzenlenmesine neden oldu. Bu da ABD'nin enerji güvenliğini sağlamasını mümkün kılarken küresel enerji akışının güvenliği için bölgede mutlak hegemon olarak kal-

masının gereksinimini azalttı. Bununla birlikte bölgede düzen kurucu ve koruyucu rolünün maliyeti de ABD için küresel güç mücadelesinde Çin, Rusya ve Avrupa Birliği karşısında ciddi bir yük oluşturmaya başladı. Nitekim dünyanın jandarması olma rolünün Washington'a maddi külfeti ağırlaşırken rakiplerinin bu sorumluluğa girmeden küresel güç yarışında ekonomik, teknolojik ve askerî alanlara yatırımlar yaparak orta ve uzun vadede ABD'ye rekabette üstünlük kurma riskini arttıran bir durum olmaya başladı. Ortaya çıkan yeni şartlar ABD'nin bölgeyle angajmanını zayıflatmasına neden oldu ve bununla ilişkili olarak bölgesel aktörleri de yeni ortaklar aramaya yöneltti.

Yeni dönemde Washington ile KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerin asimetrik doğası kendini daha çok hissettirmeye başladı. Buna göre sürekli bir terk edilme korkusu yaşamaya başlayan KİK ülkelerinin (Al Shayji, 2014, 61) ABD'ye güvenleri azalmaya başlarken diğer, bölge dışı güçlerle ticaret ve yatırımın ötesinde daha geniş bir çıkarlar dizisi için artan etkileşimleri başladı. ABD'nin bölgeye yönelik sergilemeye başladığı pragmatik yaklaşımdan rahatsız olan KİK ülkeleri, ABD tek kutupluluğu yerine Çin'in de bir kutup olabileceği çok kutuplu bir uluslararası düzenin ulusal çıkarlarına daha uygun olacağını fark ederek Pekin'le etkileşimini anlamlı şekilde arttırdı. Bu dönemde Çin, Körfez Arap ülkelerinin güvenlik, ekonomik ve diplomatik faaliyetlerini dengelemek ve çeşitlendirmek ve dış ilişkilerde daha fazla siyasi hareket özgürlüğü elde etmelerini sağlayan bir aktör olarak öne çıktı (Rakipoğlu, 2023, 103). Böylece Çin, birçok açıdan Batı merkezli modellere alternatif bir küresel yönetim modeli ortaya koyan bir aktör olarak görüldü. Sawafî'ye (2022) göre güvenlikleri için hâlâ ABD'ye bağımlı olan KİK ülkelerinin Washington'a rağmen Çin'le ilişkilerini geliştirme yoluna girmeleri için üç neden öne çıktı. Bunlardan ilki ABD'nin aksine Çin'in otoriter monarşik sistemlerle yönetilen KİK ülkelerinin içişlerine müdahale etmemesidir. İkincisi Çin'in son on yılda öncülük ettiği yeni ipek yolu ve benzeri görülmemiş teknoloji devriminin tek taraflı çıkarlardan ziyade iş birliği odaklı bir ortaklık zihniyetine dayalı olmasıdır. Üçüncüsü ise KİK ülkeleri açısından Amerikan düzeninin bölgede başarılı olmanın aksine bölgeye zarar veren bir yapıya sahip olduğunun ortaya çıkması oldu (Sawafî, 2022).

Öte yandan sistem düzeyinde meydana gelen dönüşümlerin yerel ve bölgesel faktörlerle buluşmasının oluşturduğu yeni durum Çin'in de KİK ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynadı. Küresel başat gücü karşısına almadan siyasi, ekonomik ve askerî kabiliyetini artırmaya çalışan ikinci kademe güç konumundaki Çin'in (Tessman, 2012, 203-204) temel dış politika stratejisi genellikle ekonomik yollarla ve daha sonra kazanımlarını korumak için askerî kapasitesini geliştirerek Asya-Pasifik dışındaki bölgelerde etkinliğini arttırma yönündedir (Tessman, 2012, 208-209). Bu anlamda Çin'i Asya'dan Akdeniz ve Avrupa'ya bağlayan Körfez bölgesi, Pekin için Asya-Pasifik bölgesinden sonra dünyanın en stratejik bölgelerinden biri konumundadır. Nitekim Çin'in yükselişini devam ettirebilmesi için çok ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağlayabilecek kapasitede olmasının yanında küresel ticaret yollarının kesişim noktasında yer alması bölgeyi Pekin için hayati öneme sahip bir alan olarak öne çıkardı (Chaziza, 2020a, 1-16). Bu nedenle Pekin son dönemde Körfez ülkeleriyle arasındaki ekonomik ve diplomatik etkileşimleri derinleştirdi.

KİK ülkelerine yönelik yaklaşımı çok yönlü olup ticaret ve yatırım, enerji sektörü, güvenlik iş birliği ve diplomatik faaliyetleri kapsayan Çin'in bölgedeki etkisi, 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi'nin (KYG) ilan edilmesinden sonra hızla gelişti. Bu dönemden itibaren Çin birçok bölge ülkesi için en büyük ticaret ortağı ve yabancı yatırımcı haline gelmeye başladı. ABD'nin bölgedeki belirsiz politikaları Çin'in KİK ülkelerine yönelik stratejisini derinleştirmesine olanak sağladı (Ningthoujam, 2021). 2015 yılında resmî olarak en büyük küresel ham petrol ithalatçısı haline gelen Çin, tedarikinin neredeyse yarısını Körfez bölgesinden karşılamaktadır. Asya'yı Avrupa ve Afrika'ya bağlayan ticaret yolları ve deniz iletişim hatları için stratejik öneme sahip bir kavşak noktası olan Körfez, Çin'i küresel ticaret ağlarının merkezine yerleştirmek üzere tasarlanan KYG'nin geleceği açısından son derece önem taşımaktadır. Çin'in bölgeyle olan ilişkisi, enerji piyasalarındaki baskın rolleri nedeniyle Körfez ülkelerine odaklanmaktadır (Lons vd., 2019).

Bölgede daha büyük hedefler peşinde koşmaya başlayan Çin, Körfezdeki etkisini ve varlığını esas olarak enerji arzını güvence altına almak, ticari bağlar ve ticari faydalar açısından ölçse de yeni dönemde askerî ve güvenlik boşluklarını doldurmak için de fırsatlar aramaya başladı (Yaari, 2019). Nitekim bölgeye yaptığı liman ziyaretlerini önemli ölçüde arttıran Pekin yönetimi Suudi

Arabistan, BAE ve diğer Körfez ülkeleriyle ilişkilerini stratejik boyutlara taşımaya odaklandı. Bu anlamda KİK ülkeleri ile vardığı stratejik ve kapsamlı stratejik ortaklıklar (Doğan, 2020, 59) Çin'in Körfez bölgesinde etkinliğini arttırma çabalarında başarılı olduğunu gösterdi. Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler son on yılda hızla gelişerek stratejik boyutlar kazandı. Pekin'in Doha ile ilişkileri 2014 yılında (Gulf Times, 2014; Chaziza, 02/2020b, 83), Kuveyt ve Umman'la ilişkileri 2018 yılında Stratejik Ortaklık düzeyine yükseldi (Xinhua, 2018a; Xinhua, 2018b). Suudi Arabistan ve BAE ile olan ilişkileri ise sırasıyla 2016 ve 2018 yılında Kapsamlı Stratejik Ortaklık düzeyine ulaştı (Chen vd., 2023, 7-11).

Çin'in uluslararası ilişkilerinde uyguladığı ortaklık düzeylerini anlamak taraflar arasındaki ilişkilerin mevcut düzen içerisindeki durumunu anlamlandırmak ve gelecekte ulaşabileceği seviyeleri tahmin edebilmek için kritik içgörüler sunmaktadır. Nitekim Çin'in ortaklık düzeylerinin ve önceliklerin belirtildiği Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere taraflar arasında son on yılda gelişen ilişkilerin stratejik boyutlar kazandığı net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Çin'in stratejik ortaklıklarının düzeyleri

Ortaklık Düzeyi	Öncelikler
Kapsamlı Stratejik Ortaklık	Bölgesel ve uluslararası meselelerde iş birliği ve gelişimin tam olarak takip edilmesi
Stratejik Ortaklık	Askerî konular da dâhil olmak üzere bölgesel ve uluslararası konularda daha yakın koordinasyon
Kapsamlı İş birliği Ortaklığı	Üst düzey fikir alışverişleri, çeşitli düzeylerde güçlendirilmiş temalar ve ortak ilgi alanlarına giren konularda karşılıklı anlayışın artırılmasına yönelik sağlam ivmenin sürdürülmesi

İş birliği Ortaklığı	Karşılıklı saygı ve faydaya dayalı olarak ikili konularda iş birliğinin geliştirilmesi
Dostane İş birliği Ortaklığı	Ticaret gibi ikili konularda iş birliğinin güçlendirilmesi

Kaynak: (South China Morning Post., 2016).

3. KİK Ülkeleri-Çin İlişkilerinde Yerel (Ticari, Askerî ve Siyasi) ve Bölgesel Faktörlerin Etkisi

Son yıllarda KİK ülkeleriyle Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesinde ekonomik, siyasi ve askerî güvenlik sektörler önemli rol oynadı. 2013 yılında Çin ve diğer Asya ülkeleri, ABD ve AB'yi geride bırakarak KİK ülkelerinin en büyük ticaret ortakları haline geldi (Al-Tamimi, 2013). 2014 yılında yaşanan petrol krizinin ve petrol fiyatlarındaki keskin düşüşün ardından, petrol ihraç eden birçok ülke tek bir gelir kaynağına bağlı kalmanın tehlikesini anlayarak üretim tabanlarını çeşitlendirmek için seçeneklerini araştırmaya başladı. Resmî ekonomik raporlara göre petrol fiyatlarında Kasım 2016'da (The Economist, 2014) varil başına yaklaşık 115 dolardan 50 doların altına yaşanan gerileme 2008 Ekonomik Krizinden sonra petrol fiyatlarındaki en büyük düşüş oldu. Bu nedenle gelecek için ekonomik vizyonlarını açıklayan KİK ülkeleri petrole bağımlı ekonomilerini çeşitlendirmek için yeni ekonomik model ve ortaklar bulma arayışına girdi.

Bu anlamda Çin'in başlattığı KYG (Lokhande, 2017) ekonomide çeşitlilik arayışında olan KİK ülkeleri için en cazip alternatiflerden biri olarak öne çıktı. Pekin'in Ortadoğu'daki konumunu ekonomik ve stratejik olarak güçlendiren KYG son yıllarda Çin'in bölge ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerinin önemli ölçüde artmasını sağladı. Bölgede çoğu geleneksel, nükleer ve yenilenebilir enerji, altyapı inşası, tarım ve finans alanlarına odaklanan yatırımların Çin'in çıkarlarına hizmet etmenin yanında ekonomik ve siyasi istikrarlarını güçlendirmenin bir aracı olarak ekonomilerini güçlendirmeyi hedefleyen KİK ülkelerinin de çıkarlarına hizmet etmesi iki tarafın birbirine yaklaşma motivasyonunu arttıran bir durum oldu.

Çin ekonomisinde, 2006'dan 2020'lere uzanan dönemde kayda değer ve istikrarlı bir büyüme süreci yaşandı (World Bank, 2024; UNDP, 2024; Kuo, 2025). Bu büyümenin sürdürülebilmesi için enerji arzının güvenceye alınması Pekin yönetimi için hayati bir önem kazandı (İstikbal, 2019, 50-53). Böylece enerji ihracatında kilit konumda olan KİK ülkeleri Çin için stratejik bir konuma yükseldi. Öte yandan ekonomideki çeşitliği artırmak ve enerji kaynakları ihracatı için yeni pazarlar arayışı ile Çin'in muazzam ekonomik büyümesi KİK ülkelerini Çin'le olan ticari bağları güçlendirmeye sürükledi. Nitekim Çin'in 2006'da 145 milyon ton olan ham petrol ithalatı (Reuters, 2007) 2022'de 508 milyon tonun üzerine çıktı (Aizhu, 2023). Çin'in hızlı ekonomik büyümesi ve enerji talebi, KİK ülkelerinden ham petrol ithalatını arttırdı. KİK ülkeleri 2022'de Çin'e 210 milyon tonun üzerinde ihracat yaparak 2014 sevkiyatlarının iki katından fazlasını gerçekleştirdi. 2022'ye gelindiğinde Çin'in ham petrol ithalatının yüzde 41'den fazlası KİK ülkelerinden sağlandı ("General Administration of Customs People's Republic of China"). Dolayısıyla ham petrol alanında gelişen KİK ülkeleri-Çin ticari ilişkileri bölgeyi enerji güvenliği açısından Pekin için giderek daha önemli bir seviyeye taşıdı. Ekonomik alanda gelişen ilişkiler, 2020'de başlayan COVID-19 salgınından dolayı büyük bir darbe almasına rağmen, Çin, bu dönemde KİK ülkelerinin en büyük ticaret ortağı olarak AB'nin yerini almayı başardı (Tang, 2012).

Öte yandan Katar, Umman, BAE ve Arabistan Çin'in öncülüğünde kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası'na (AAYB) üye olurken, Suudi Arabistan, BAE başta olmak üzere KİK ülkeleri Çin-Pakistan Ekonomik Koridoruna (ÇPEK) yatırım yaparak Çin'in ekonomik düzenine angajmanlarını arttırdı. Enerji alanında AAYB Umman ile arasındaki iş birliği çerçevesinde Sultanlığın 10,7 milyar dolarlık Duqm Limanı Ticari Terminali ve Operasyonel Bölge Geliştirme Projesi'nin yapımını onayladı (Ghaffar, 2018, 517). Bu gelişmeler KİK ülkeleriyle son yıllarda Körfez bölgesinin en büyük ticaret ortağı haline gelen Çin arasında ekonomik ilişkilerin hızla geliştiğini gösterdi. Nitekim 2021 yılında Çin'in KİK ülkeleriyle ticaret hacmi 230 milyar ABD doları değerine ulaştı. Bu oran Çin'in Arap dünyasının tümüyle olan ticaret hacminin yaklaşık üçte ikisini oluştururken KİK ülkelerinin ABD ile ticaretinden dört kat daha fazlasına tekabül ediyordu. Bu dönemde Çin, ithal ettiği petrolün üçte birini, doğal gaz ve petrokimya ürünlerinin ise dörtte birini, en önemli kısmı Suudi

Arabistan'dan olmak üzere, KİK ülkelerinden tedarik etti. Ayrıca Katar'ın, enerji alımlarında Çin para birimleriyle ödeme yapmak için bir Renminbi¹ Takas Merkezi kuran ilk ülke olması (Chaziza, 02/2020b, 88) belirli işlemler için para biriminin kullanımını yaygınlaştırmayı hedefleyen Pekin için KİK ülkele-
rinin stratejik önemini arttırdı.

Bu arada KİK ülkeleriyle Çin ilişkilerinin gelişmesinde askerî ve siyasi güvenlik sektörünün de önemli bir itici rolü oldu. ABD'nin Afganistan'dan çekilirken Ortadoğu'daki askerî varlığını da stratejik olarak azaltmaya dönük adımlar atmasından dolayı (Magid - Barhouma, 2021) bölge güvenlik açığıyla karşı karşıya kaldı. Bu da bölgedeki kırılgan rejimleri yeni dış güvenlik ortakları aramaya yöneltti. Belirsizliklerin arttığı bir ortamda bölgedeki rejimlerin siyasi yapılarına materyal ve düşünsel olarak hiçbir tehdit sunmayan Çin, KİK ülkeleri için güvenlik ortaklarının çeşitlendirilmesi anlamında potansiyel bir güvenlik ortağı olarak öne çıktı. Çin ve KİK ülkeleri, Batı tarafından insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı otoriter yönetimleri nedenleriyle maruz kaldıkları eleştiriler son yıllarda sertleşerek arttı. Ayrıca ABD'nin, KİK ülkelere yönelik ekonomik ve güvenlik yardımlarını araçsallaştırarak bu ülkelerin iç işlerine karışması Washington'a karşı güvensizliğin ve memnuniyetsizliğin güçlenmesine neden oldu. Biden yönetimi tarafından 2021 yılında başlatılan demokrasiler için küresel zirveye (Alnassar, 2024, 23) KİK ülkelerinden hiçbirinin davet edilmemesi ABD'nin Körfez Arap ülkelerindeki yönetim modelleriyle düşünsel anlamda ne kadar uzak olduğunu gösterdi.

Bununla birlikte bu dönemde İran'ın Körfez ve geniş Ortadoğu bölgesindeki yayılmacılığı karşısında ABD'nin etkili yanıt verememesi de Washington'un KİK ülkeleri için güvenilir bir güvenlik ortağı olma durumuna büyük bir darbe vurdu. Mesela Eylül 2019'da İran'ın Suudi petrol tesislerine yönelik krallığın petrol üretiminde yarıya varan kesintiye sebep olan füze saldırısına (Anadolu Agency, 22 Eylül 2019) ABD'den herhangi bir tepki gelmedi. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın, İran'la savaşa girme niyetinde olmadığı (Holland - Gamal, 17 Eylül 2019) yönündeki açıklaması başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez Arap ülkelerinin endişelerini arttırdı. Benzer şekilde Biden yönetiminin de Yemen'deki İran destekli Husiler Ocak 2022'de BAE'ye birkaç

¹ Renminbi, Çin'nin resmi para birimi olan Çin Yuanı'nın kısa adıdır.

drone ve füze saldırısı (*Aljazeera*, 31 Ocak 2022) düzenlediğinde etkili bir tepki göstermemesi Körfez Arap ülkeleri nezdinde ABD'ye karşı duyulan güvensizliğin pekişmesine neden oldu. Dolayısıyla yerel ve bölgesel düzlemde meydana gelen bu gelişmeler KİK ülkelerinin siyasi ve askerî güvenlik alanında yeni ortak arayışlarını arttırmasına yol açtı.

Bu arayış başta Suudi Arabistan olmak üzere KİK ülkelerinin Çin'le askerî angajmanlarını arttırmasına neden oldu. Nitekim Suudi Arabistan ve BAE 2016-2020 yılları arasında Çin'den silah ithalatını 2011-2015 dönemine kıyasla sırasıyla yüzde 386 ve yüzde 169 oranında arttırdı (Ningthoujam, 2021). Daha önce Çin'den Wing Loong II insansız saldırı hava araçları satın alan (Defence Security Asia, 2024) Suudi Arabistan Çinli uzmanlardan Suudi teknisyenlere krallıkta balistik füze üretmeleri için destek almaya başladı. Daha da önemlisi Çin'in, Riyad'ın nükleer programının geliştirilmesine de yardımcı olmaya başladığı (Al-Madhaji, 2023; Strobel vd., 2020) dillendirilmeye başladı. Mart 2022'de Çin, Suudi Arabistan'la krallıkta insansız hava araçları tasarlamak ve üretmek için bir ortak girişim oluştururken Nisan 2022'de de Pekin, Çin ordusunun ortak tatbikatlar, askerî teknoloji, lojistik destek ve personel eğitiminde iş birliği seviyesini yükseltmek için Umman'la yakın çalışmaya istekli olduğu yönünde açıklamalar yaptı. BAE de ABD ile yaptığı F-35 anlaşmasının sona erdirilmesinden (Salem vd., 2021) sonra alternatiflere yönelerek tarihinde ilk kez Çin'den L-15 hafif savaş uçakları satın aldı (Ardemagni, 2022).

Ayrıca yeni dönemde uluslararası sistemde meydana gelen kaymaların bölgesel yapılar üzerinde de önemli yansımaları oldu. Bu bağlamda uluslararası yapı düzeyinde başlayan dönüşüm Körfez gibi kritik bölgesel sistemlere sirayet ederek çeşitli fay hatlarının harekete geçmesine neden oldu. Amerikan tek kutupluluğun aşınması ve karmaşık çok kutuplu bir yapıya doğru bir dönüşümün başlaması Körfez'de ABD'nin müttefiklerini (KİK ülkeleri) rakipleri (İran) karşısında kırılgan bir konuma sürükledi. İran İslam Devrimi'nden beri İran ile KİK ülkeleri arasında süregelen güvenlik ikileminin hâkim olduğu rekabetçi ilişkiler Körfez Bölgesel Güvenlik Kompleksi'ndeki (KBGK) en önemli istikrarsızlık kaynağı olageldi (Üçağaç, 2025, 525-527). Devrim sonrası İran'ın, ABD destekli rakiplerini kayıran bölgesel statükodan duyduğu rahatsızlık, Tahran'ın yayılmacı politikalar izlemenin yanında bölge ülkelerinin yönetim

sistemlerini içeriden çökertme amacıyla bölgedeki revizyonist devlet dışı aktörlere verdiği desteği artırarak devam ettirmesine neden oldu (Tabatabai vd., 2021, 38-43). Komşularını içerden zayıflatarak bölgede üstünlük elde etmeye çalışan Tahran yeni dönemde küresel düzlemde de çeşitli adımlar atarak bölgesel dengeleri lehine çevirme yoluna girdi. Bu anlamda Batılı olmayan güçlerin kulübü olarak gördüğü Şanghay İşbirliği Örgütü'nde (ŞİÖ) tam ve daimi üyelik statüsü elde ederek (Uygur, 2023) diplomatik manevra alanlarını genişletti. ABD'nin yaptırımları ve artan iç ekonomik baskılar altında sıkışan İran'ın ŞİÖ'ye tam üyeliği İran rejiminin ekonomik olarak ayakta kalması için bir umut ışığı olmanın yanında bölgedeki dengeler açısından kritik bir gelişme oldu.

Örgüt üyeliği İran'ın Çin'e yakınlığını arttırırken Tahran'ın Avrasya ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirmesi için bir avantaj sağladı. Ancak Arap Baharı (Ardıç, 2012, 11-14) sonrasında bölgede yaşanan istikrarsızlık da göz önüne alındığında bu durum Körfez Arap monarşilerinde bir tehdit olarak algılanarak ciddi bir endişe kaynağı oldu. İran'ın küresel güç ağırlığı her geçen gün artan Asyalı güçlerle stratejik bağlar geliştirmesi ABD'nin de bölgeden çekilmesi durumunda KİK ülkelerinin Tahran'la rekabetinde ciddi bir dezavantajla karşı karşıya kalacağı anlamına geliyordu. Nitekim Çin'in desteğini almak Tahran'a bölgesel hegemon olma yolunda ciddi bir avantaj sağlayacaktı. İran'ın Çin hâkimiyetindeki ŞİÖ'ye üyeliğini bir tehdit olarak algılayan KİK ülkeleri, örgüte üye olarak Pekin'in kendilerine rağmen Tahran'la stratejik yakınlık kurmasının önüne geçeceklerine inanması da Çin'le yaklaşan ilişkilerin bir başka açıklaması niteliğindedir.

Sonuç

Bu çalışma, son yıllarda KİK ülkeleri ile Çin arasında gelişen yakınlaşmayı mümkün kılan temel etkenleri incelemiştir. Küresel güç dağılımı bağlamında, KİK üyelerinin sahip oldukları materyal ve düşünsel kapasitelere dayanarak üçüncü kademe güçler olarak değerlendirilebileceğini ileri süren araştırma, söz konusu yakınlaşmayı neoklasik realist kuramsal çerçeve rehberliğinde açıklamayı hedeflemiştir. Çalışmada, küresel siyasetteki etki kapasitesi esas alınarak ABD birinci kademe güç olarak kabul edilmiştir. Çin ise birinci kademe güç olma yönünde önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da, özellikle küresel siyasi ve

askeri sorumlulukları üstlenme noktasında hâlâ ABD ile aynı seviyede bulunmadığından ikinci kademe güç olarak konumlandırılmıştır. Öte yandan, başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez Arap ülkeleri son yıllarda bölgesel etki alanlarını genişletmiş olsalar da, dış ve güvenlik politikalarında büyük güçlere bağımlılıklarının sürmesi nedeniyle üçüncü kademe güçler arasında sınıflandırılmıştır.

Bu bağlamda, büyük güç geçiş döneminde üçüncü kademe güçlerin davranışları analiz edilmiştir. Çalışma uluslararası sistemde üçüncü kademe güç konumundaki KİK ülkelerinin yükselen büyük güç (ikinci kademe) Çin’le yakınlaşmalarını gerileyen küresel hegemon güçle (ABD) olan ilişkilerini analize dâhil etmeden yapılan değerlendirmelerin eksik kalacağını iddia etmiştir. Bununla birlikte sistemik faktörlerin yanında yerel ve bölgesel dinamiklerin de analize dâhil edilmesiyle resmin daha açık bir şekilde ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür. Nitekim çalışma, küresel düzeyde genelde Batı’nın özelde ise ABD’nin geleneksel müttefiki olan KİK ülkelerinin son yıllarda ABD ile ilişkilerini krize sürükleyebilecek ölçüde Çin ile yakınlaşma yoluna girmelerini küresel, yerel ve bölgesel siyasette meydana gelen kırılmaların mümkün kıldığını iddia etmiştir.

Neoklasik realizmin varsayımları rehberliğinde yürütülen bu çalışma, KİK ile Çin arasındaki etkileşimi tanımlamak için iki analiz düzeyi önermiştir. İlk olarak, KİK ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkilerdeki değişimin, KİK ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkileri belirlemede kritik öneme sahip olduğunu savunmuştur. Bu anlamda İran’ı bölgede avantajlı konuma getiren 2003 Irak işgali ile başlayan ve Arap Baharı ile zirve yapan ABD’nin KİK ülkelere yönelik politikasındaki değişimin KİK ülkelerinin Çin ile ilişkilerini de doğrudan etkilediğini öne sürmüştür. İkinci olarak, KİK ülkelerindeki yeni nesil dış politika elitlerinin, geleneksel tek taraflı dış politika yerine çok taraflı dış politika vizyonuna sahip olmanın yanı sıra, yönetim modellerine yönelik artan Batı merkezli eleştiriler karşısında siyasi güvenliklerine tehdit oluşturmeyen yeni küresel aktörlerle yakınlaşmanın gerekliliğine inanmalarının Çin’le ilişkilerin geliştirilmesinde kritik bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, bu iki düzeyin iç içe geçerek birbirini güçlendirdiğini iddia eden bu çalışma, neoklasik realist bir analitik çerçeveye bağlı olarak küçük ve orta ölçekli güçlerin yükselen bir

küresel güçle ilişkilerinin, mevcut hegemonik güçle ilişkilerine ve iç politikalarının özelliklerine bağlı olduğunu savunmuştur.

Körfez Arap ülkelerinin Çin'le ilişkileri, belirsizliğin hâkim olduğu jeopolitik bir ortamda uluslararası sistemin, bölgesel kalıpların ve bu aktörlerin içsel durumlarının etkisiyle hızla gelişmiştir. KİK ülkelerinin Çin'e yönelmelerini hızlandıran en önemli faktör ABD'nin Ortadoğu ve Körfez'deki geleneksel güvenlik garantörü rolünü sürdürme konusunda kararsız veya ilgisiz görüldüğü bir ortamda yerel, bölgesel ve küresel tehditler karşısında yalnız kaldıklarını hissetmeleri olmuştur. Uluslararası sistem düzeyinde, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin küresel stratejilerine terörizme karşı savaşlar yön verirken, 2001 Afganistan ve 2003 Irak'taki savaşlar nedeniyle ulusal gücü zayıflamıştır. 2008 Küresel Finansal Kriz sonrasında ABD'nin uluslararası sistemdeki başat güç konumu daha da aşınırken sistemde çok kutupluluk yönündeki dönüşüm hızlanmıştır. Öte yandan Çin'in yükselişi de uluslararası sistemde köklü değişikliklere neden olmuştur. Yeni dönemde Çin'in küresel ölçekte kendisine rakip olmasını engellemeyi amaçlayan ABD, stratejik olarak enerjisini Asya-Pasifik'e doğru kaydırmaya başlarken Ortadoğu'daki angajmanını azaltmaya başlamıştır. Bu da KİK ülkelerinde derin bir güvensizliğe neden olmuş ve bu ülkeleri yeni güvenlik ortakları arayışına sevk etmiştir.

2011'deki Arap Ayaklanmalarından sonra KİK ülkelere yönelik yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ABD'nin Ortadoğu'dan çekilmeye başlamasıyla ortaya çıkan hegemon güç boşluğu bölgesel aktörler arasında rekabete yol açmıştır. Böylece artan tehditler ile azalan ABD güvenlik taahhütleri arasındaki genişleyen boşluğu doldurmak için yeni yollar aramaya başlayan bölgenin görece zayıf aktörleri olan KİK ülkeleri, bölgesel dalgalanmaların iç siyasete yansımalarına karşı kendilerini korumak ve ABD'nin azalan güvenlik taahhütlerini telafi etmek için üç düzeyde çeşitlendirme stratejileri benimsemiştir. Bunlar silah tedarikinin çeşitlendirilmesi, ortaklıkların çeşitlendirilmesi ve ittifakların çeşitlendirilmesi stratejileri olmuştur. Bu anlamda her ne kadar ABD hâlâ Körfez'deki en kritik güvenlik aktörü olmaya devam etse de KİK ülkelerinin dış politikada ortaklarını çeşitlendirme stratejileri Çin, Hindistan, Rusya ve Türkiye gibi çeşitli bölge ve bölge dışı yeni aktörlerle ilişkilerin gelişmesine kapı açmıştır. Nitekim KİK ülkelerinin Çin'le ilişkileri böyle bir ortamda hızla gelişmeye başlamıştır.

Kaynakça

- Acharya, Amitav. *The End of American World Order*. Cambridge Malden, MA: Polity, 2014.
- Aizhu, Chen. "China 2022 Crude Oil Imports Fall for Second Year despite Q4 Pickup". *Reuters* (2023), blm. Commodities. <https://www.reuters.com/markets/commodities/china-dec-crude-oil-imports-3rd-highest-yr-2022-imports-down-09-2023-01-13/>
- Akkas, E. - Altiparmak, S. O. "The Reshaping Oil and Arms Trade between the United States and GCC: Is the Theory of Complex Interdependence Still Prevailing?" *Journal of Asian and African Studies* 57/7 (2021), 1430-1445. <https://doi.org/10.1177/00219096211058880>
- Al Shayji, Abdullah K. "The GCC-U.S. Relationship: A GCC Perspective". *Middle East Policy* 21/3 (Eylül 2014), 60-70. <https://doi.org/10.1111/mepo.12082>
- Al-Madhaji, Muhammad. "Saudi Arabia's Nuclear Ambitions: US Apprehensions and China's Allure | Wilson Center". 13 Aralık 2023. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.wilsoncenter.org/article/saudi-arabias-nuclear-ambitions-us-apprehensions-and-chinas-allure>
- Alnassar, Anas. "Security Factors behind the Decline in the US-Gulf States Relations". *Open Journal of Political Science* 14/01 (2024), 14-27. <https://doi.org/10.4236/ojps.2024.141002>
- Alshareef, S. "The Gulf's shifting geoeconomy and China's structural power: From the petrodollar to the petroyuan?" *Competition & Change* 27/2 (2022), 380-401. <https://doi.org/10.1177/10245294221095222>
- Al-Tamimi, Naser. "Asia-GCC Relations: Growing Interdependence". Analysis No. 179. *ISPI* (blog), 2013. <https://www.ispionline.it/en/publication/asia-gcc-relations-growing-interdependence-8025>
- Anadolu Agency. "Iran responsible for Aramco attack, says Saudi official" (22 Eylül 2019). <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-security/iran-responsible-for-aramco-attack-says-saudi-official/26714>

- Ardemagni, Eleonora. "The GCC in the Global Power Cycle: The Reform-Security Nexus". *Atlantic Council* (blog), 2022. <https://www.atlantic-council.org/in-depth-research-reports/report/the-gcc-in-the-global-power-cycle-the-reform-security-nexus/>
- Ardıç, Nurullah. "Understanding the 'Arab Spring': Justice, Dignity, Religion and International Politics". *Afro Eurasian Studies* 1/1 (Haziran 2012), 8-52.
- Borrell, Josep. "How to Revive Multilateralism in a Multipolar World? | EEAS". 2021. Erişim 06 Kasım 2025. https://www.eeas.europa.eu/eeas/how-revive-multilateralism-multipolar-world_en
- Chaziza, Mordechai. "China-Qatar Strategic Partnership and the Realization of One Belt, One Road Initiative". *China Report* 56/1 (02/2020b), 78-102. <https://doi.org/10.1177/0009445519895612>
- Chaziza, Mordechai. *China's Middle East Diplomacy: The Belt and Road Strategic Partnership*. Liverpool: Liverpool University Press, 2020a. <https://doi.org/10.2307/j.ctv333kv1v>
- Checkel, Jeffrey T. "Process Tracing". *Process tracing*. ed. A. Klotz - D. Prakash. 114-127. *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. New York: Palgrave MacMillan, 2008.
- Chen, Junhua vd. "Evolution of China's Interaction with Middle Eastern Countries under the Belt and Road Initiative". ed. Masoud Behzadifar. *PLOS ONE* 18/11 (09 Kasım 2023), e0293426. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0293426>
- Cheng, Joseph Y. S. "China's Relations with the Gulf Cooperation Council States: Multilevel Diplomacy in a Divided Arab World". *China Review* 16/1 (2016), 35-64.
- Davidson, Christopher M. *The Persian Gulf and Pacific Asia: From Indifference to Interdependence*. London: Columbia University Press, 2010.
- Defence Security Asia. "Saudi Arabia Expands Collection of Chinese-Made Drones with WL-10B Acquisition". *Defence Security Asia* (blog), 13 Şubat 2024. <https://defencesecurityasia.com/en/saudi-drone-china/>

- Doğan, Soner. "21. Yüzyılda Yükselen Güç: Çin, İpek Yolu Projesi ve Ortadoğu'daki Etkisi". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (Haziran 2020), 51-64.
- Ehteshami, Anoushiravan - Yukiko Miyagi (ed.). *The Emerging Middle East: East Asia Nexus*. London: Routledge, 2015.
- Finel, B.I. "Black Box or Pandora's Box: State Level Variables and Progressivity in Realist Research Programs". *Security Studies* 11/2 (01 Aralık 2001), 187-227. <https://doi.org/10.1080/714005331>
- Fulton, Jonathan. "Systemic Change and Regional Orders: Asian Responses to a Gulf in Transition". *The International Spectator* 57/4 (02 Ekim 2022), 1-19. <https://doi.org/10.1080/03932729.2022.2107843>
- Gause, F. Gregory. "Should We Stay or Should We Go? The United States and the Middle East". *Survival* 61/5 (03 Eylül 2019), 7-24. <https://doi.org/10.1080/00396338.2019.1662114>
- Ghaffar, Mahmood Muhammad Abdul. "Strategic Development of Sino-GCC Relations: Visions of Arabian Gulf Economic Development and the Belt and Road Initiative". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 12/4 (02 Ekim 2018), 517-532. <https://doi.org/10.1080/25765949.2018.1562595>
- Gulf Times. "Qatar, China Agree on 'Strategic Partnership'". *Gulf Times*. 04 Kasım 2014. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.gulf-times.com/story/414942/qatar-china-agree-on-strategic-partnership>
- Hashem, Ebrahim. "The GCC countries and China: An exponentially growing partnership in a rapidly changing world order". *China and Eurasia*. Routledge, 2021.
- Holland, Steve - Gamal, Rania El. "Trump Says He Does Not Want War after Attack on Saudi Oil Facilities". *Reuters* (17 Eylül 2019), blm. World. <https://www.reuters.com/article/world/trump-says-he-does-not-want-war-after-attack-on-saudi-oil-facilities-idUSKBN1W10X6/>

- Inbar, Prof Efraim. "Implications of US Disengagement from the Middle East". *Begin-Sadat Center for Strategic Studies* (blog), 26 Temmuz 2016. <https://besacenter.org/implications-us-disengagement-middle-east/>
- İstikbal, Deniz. "Rejimin Meşrutiyeti ve Enerji Güvenliği: Çin Komünist Partisinin Enerji Politikaları". *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi* 3/1 (30 Nisan 2019), 49-68. <https://doi.org/10.29216/ueip.513987>
- Johnson, Robert H. "The Persian Gulf in U.S. Strategy: A Skeptical View". *International Security* 14/1 (1989), 122-160. <https://doi.org/10.2307/2538767>
- Karlin, Mara - Wittes, Tamara Cofman. "America's Middle East Purgatory". *Foreign Affairs* 98/1 (11 Aralık 2018). <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2018-12-11/americas-middle-east-purgatory>
- Khan, Mohd. "The US policy towards the Persian gulf: Continuity and change". *Strategic Analysis* 25 (01 Mayıs 2001), 197-213. <https://doi.org/10.1080/09700160108458951>
- Kitchen, Nicholas. "Systemic Pressures and Domestic Ideas: A Neoclassical Realist Model of Grand Strategy Formation". *Review of International Studies* 36/1 (Ocak 2010), 117-143. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990532>
- Kuo, Kaiser. "China's 40-Year History of Economic Transformation". *World Economic Forum*. 2025. Erişim 12 Aralık 2025. <https://www.weforum.org/stories/2025/06/how-china-got-rich-40-year-history-of-economic-transformation/>
- Leonard, Mark. "The Post-American Middle East". *ECFR*. 19 Haziran 2023. Erişim 06 Kasım 2025. <https://ecfr.eu/article/the-post-american-middle-east/>
- Lobell, Steven. "Threat assessment, the state, and foreign policy: A neoclassical realist model", 42-74. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811869.002>

- Lokhande, Sumedh Anil. "China's One Belt One Road Initiative and the Gulf Pearl chain". *China Daily*. 2017. Erişim 06 Kasım 2025. https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2017beltandroad/2017-06/05/content_29618549.htm
- Lons, Camille vd. "China's Great Game in the Middle East - European Council on Foreign Relations". *ECFR* (blog), 21 Ekim 2019. https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/
- Magid, Aaron - Barhouma, Mohammad. "New Political and Security Challenges for Jordan and Gulf States After U.S. Withdrawal from Afghanistan". *Carnegie Endowment for International Peace*. 2021. Erişim 06 Kasım 2025. <https://carnegieendowment.org/sada/2021/09/new-political-and-security-challenges-for-jordan-and-gulf-states-after-us-withdrawal-from-afghanistan?lang=en>
- Niblock, Tim. *Asia-Gulf Economic Relations in the 21st Century: The Local to Global Transformation*. Berlin: Gerlach Press., 2013. https://www.academia.edu/109341758/Asia_Gulf_Economic_Relations_in_the_21st_Century_The_Local_to_Global_Transformation
- Ningthoujam, Alvite. "The Middle East: An Emerging Market for Chinese Arms Exports". 2021. Erişim 06 Kasım 2025. <https://thediplomat.com/2021/06/the-middle-east-an-emerging-market-for-chinese-arms-exports/>
- Pollack, Kenneth M. "U.S. Policy toward a Turbulent Middle East". *Brookings* (blog), 2015. <https://www.brookings.edu/articles/u-s-policy-toward-a-turbulent-middle-east/>
- Quinn, Adam. "Kenneth Waltz, Adam Smith and the Limits of Science: Hard choices for neoclassical realism". *International Politics* 50 (01 Mart 2013). <https://doi.org/10.1057/ip.2013.5>
- Rakipoğlu, Mehmet. *Dış Politikada Korunma (Hedging) Stratejisi Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya İlişkileri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2023.

- Rathbun, Brian. "A Rose By Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism". *Security Studies* - 17 (22 Mayıs 2008), 294-321. <https://doi.org/10.1080/09636410802098917>
- Reuters. "China Dec Crude Imports up 2.6 Pct at 11.56 Mln t". *Reuters*. 09 Ağustos 2007. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.reuters.com/article/economy/china-dec-crude-imports-up-26-pct-at-1156-mln-t-idUSBJB000136/>
- Rose, Gideon. "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics* 51/1 (1998), 144-172.
- Rynning, Sten. "Shaping Military Doctrine in France: Decisionmakers between International Power and Domestic Interests". *Security Studies* 11 (01 Aralık 2001), 85-116. <https://doi.org/10.1080/714866728>
- Salem, Mostafa vd. "UAE suspends multi-billion dollar weapons deal in sign of growing frustration with US-China showdown". 2021. Erişim 06 Kasım 2025. <https://edition.cnn.com/2021/12/14/middleeast/uae-weapons-deal-washington-china-intl/index.html>
- Sawafi, Mohammed Khalfan. "Why the Gulf Arab States Root for a Multipolar World Order?" *Futureuae*. 2022. Erişim 06 Kasım 2025. <https://futureuae.com/en-US/Mainpage/Item/7300/why-the-gulf-arab-states-root-for-a-multipolar-world-order>
- Schweller, Randall. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing". *International Security* 29/2 (2004), 159-201.
- South China Morning Post. "Quick guide to China's diplomatic levels | South China Morning Post". 2016. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/1903455/quick-guide-chinas-diplomatic-levels>
- Strobel, Warren P. vd. "Saudi Arabia, With China's Help, Expands Its Nuclear Program". 2020. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.wsj.com/articles/saudi-arabia-with-chinas-help-expands-its-nuclear-program-11596575671>

- Tabatabai, Ariane M. vd. *Iran's Military Interventions: Patterns, Drivers, and Signposts* (27 Eylül 2021). https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA444-2.html
- Taliaferro, Jeffrey. "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited". *International Security* 25 (01 Ocak 2001), 128-161. <https://doi.org/10.1162/016228800560543>
- Taliaferro, Jeffrey W vd. "Introduction: Neoclassical realism, the state, and foreign policy". *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. 1-41, S. E. Lobell, N. M. Ripsman, J. W. Taliaferro, (Ed). Cambridge University Press, 2009.
- Tang, Frang. "China meets Gulf oil bloc with sights set on free-trade agreement and energy security | South China Morning Post". 2012. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3163121/china-meets-gulf-oil-bloc-sights-set-free-trade-agreement-and>
- Tessman, Brock. "System Structure and State Strategy: Adding Hedging to the Menu". *Security Studies* 21 (01 Nisan 2012), 192-231. <https://doi.org/10.1080/09636412.2012.679203>
- The Economist. "Why the oil price is falling". 2014. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.economist.com/the-economist-explains/2014/12/08/why-the-oil-price-is-falling>
- Tirziu, Aleksandra Gadzala. "China's Strategic Evolution in the Middle East: From Oil to Security", 04 Temmuz 2024. <https://www.gisreportsonline.com/r/china-middle-east-security/>
- UNDP. *China in Numbers* (2023). Issue Brief. Issue Brief (Mart 2024). <https://www.undp.org/china/publications/china-numbers-2023>
- Uygur, Hakkı. "The Meaning of Iran's Membership in the Shanghai Cooperation Organization - İRAM Center | Center for Iranian Studies in Ankara". 2023. Erişim 06 Kasım 2025. https://iramcenter.org/en/the-meaning-of-irans-membership-in-the-shanghai-cooperation-organization_en-2398

- Üçağaç, Ahmet. "İngiliz Hâkimiyeti ile Amerikan Nüfuzu Arasındaki Dönemde Körfez'deki Bölgesel Güvenlik Kompleksinin Analizi (1971-2003)". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 14/1 (28 Mart 2025), 521-539. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1618037>
- World Bank. *World Bank Open Data*. 2024. Erişim 12 Aralık 2025. <https://data.worldbank.org>
- Xinhua. "China Focus: China, Kuwait agree to establish strategic partnership". 10 Temmuz 2018. Erişim 07 Kasım 2025. http://www.xinhuanet.com/english/2018-07/10/c_137312795.htm
- Xinhua. "China, Oman issue joint statement on establishment of strategic partnership". 26 Mayıs 2018. Erişim 06 Kasım 2025. http://www.xinhuanet.com/english/2018-05/26/c_137206872.htm
- Yaari, Ehud. "China's Middle East Policy: Speak Softly and Wave a Large Purse | The Washington Institute". 2019. Erişim 06 Kasım 2025. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/chinas-middle-east-policy-speak-softly-and-wave-large-purse>
- Yom, Sean. "US Foreign Policy in the Middle East: The Logic of Hegemonic Retreat". *Global Policy* 11/1 (Şubat 2020), 75-83. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12777>
- Zenko, Micah. "US Military Policy in the Middle East | Chatham House - International Affairs Think Tank". *Research Paper, Chatham House: The Royal Institute of International Affairs* (blog), 2018. <https://www.chathamhouse.org/2018/10/us-military-policy-middle-east>
- "General Administration of Customs People's Republic of China", ts. <http://stats.customs.gov.cn/indexEn>
- Aljazeera. "Why did the Houthis attack the UAE? Everything you need to know" (31 Ocak 2022). <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/31/explainer-a-simple-guide-to-the-uae-houthi-escalation>